

EEN AMERIKAANSE VISIE (1915) OP DE GENTSE EN BELGISCHE TOESTANDEN

Isabel Anderson in *The Spell of Belgium*

Herbert De Vleeschouwer

De rijke Amerikaanse dame Isabel Anderson beschreef in 1915 in *The Spell of Belgium* onder andere het armoedige leven van de vele kantwerkers in Vlaanderen. Aansluitend daarbij besteedt ze veel aandacht aan de organisatie van de Vooruit coöperatie en het ontstaan van het socialisme in het katholieke Vlaanderen. Gezien dit afwijkt van de in dergelijke werken obligate verhandeling over de Vlaamse primitieven, die trouwens ook uitgebreid aan bod komen in haar boek, en de Gentse Nobelprijswinnaar Maeterlinck ook zonder haar ruim bekend, wordt dit GT artikel beperkt tot een licht bewerkte schets van het Gentse socialisme steunend op de creatie van coöperatieve bedrijven.

Isabel Weld Perkins, aka Isabel Anderson (1876-1948).

In onze reeks van schrijvers die Gent bezochten en er verslag over uitbrachten aan het thuisland via boeken of artikels, krijgt Isabel Anderson terecht een plaats. Deze dame, geboren als Isabel Weld Perkins (1876-1948) was een rijke erfgename van een handelaarsfamilie uit Boston. Op vijfjarige leeftijd erfde ze een enorm fortuin. Ze begon al snel te reizen, onder andere één jaar doorheen Europa onder hoede van een chaperonne. Haar echtgenoot Larz Anderson ontmoette ze in Rome.

Onder de naam Isabel Anderson begon ze te schrijven over de landen die ze bezocht had, alsook verhalen en biografieën. Nadat haar echtgenoot als ambassadeur aan België wordt toegewezen, verblijft ze enkele jaren in Brussel. Ze richt discussie avonden in tussen Amerikaanse studenten, helpt verdwaalde Amerikaanse matrozen doorheen de administratie, dat alles tot de Eerste Wereldoorlog uitbreekt. Vanuit Amerika richt ze steunavonden op voor het Rode Kruis en voor het Belgische volk, waarvoor ze later de Belgische Elisabethmedaille krijgt. Haar boek *The Spell of Belgium (De Magie van België)* is een boek voor het Amerikaanse publiek van 1915, ten dele bedoeld om het warm te maken voor steun in de Eerste Wereldoorlog aan de geallieerde zijde. Het is een gedetailleerd werk van 430 pagina's, niet zomaar een van de vele propagandastukken dus.

Over het ontstaan van het Gentse Socialisme

‘Belgische politiek was van bij de start bijzonder fascinerend voor mij. Het begon met mijn verbazing over de meervoudige stem, verschillend van alles wat ik al had gehoord. Maar hoe meer ik leerde over de verschillende discussiepunten en partijen, hoe sterker deze fascinatie werd. Het kleine land werkte heel hard om zijn vele problemen op te lossen en was zo onbevreesd en origineel in zijn methoden dat men het niet kon laten zijn moed en geestdrift te bewonderen.

Vlamingen en Walen hadden vele jaren in vrede samengeleefd en gedurende het laatste jaar (nvdr 1915) stonden ze schouder aan schouder tegen de gemeenschappelijke vijand. Nog een uitzonderlijke politieke situatie is te vinden in het feit dat, terwijl 99% van de bevolking rooms-katholiek is, het socialisme er opbloeide. Dat deze twee bitter tegengestelde doctrines op dezelfde grond sterk staan, is op het eerste gezicht nog verrassender dan de tweetaligheid en dubbele oorsprong van het land. ‘Dankzij de zeer geavanceerde kapitalistische ontwikkeling van België’, zei de socialistische leider Emile Vandervelde hierover, ‘is het land een geschikt laboratorium voor sociale experimenten’.

Kant en armoe

Vervolgens wijdt Isabel Anderson uit over de achteruitgang van de kantproductie. Waar deze in 1880 nog tewerkstelling bood voor 150.000 vrouwen, was dit in 1910 gedaald tot 20.000 en had de productie in kwaliteit en kwantiteit ingeboet. Het waren vooral religieuzen die de wonderbaarlijk complexe patronen ontwierpen en meisjes onderrichtten in de vele kantscholen. De oudste nonnen werden niet vervangen door nieuwe roepingen. De afnemers waren tevreden met eenvoudiger ontwerpen die sneller gemaakt kunnen worden. De tijdrovende patronen werden terzijde gelaten. België ‘versnelde’.

De lonen van de mensen die er nog kant maken, liggen laag, zeker gezien de lange leertijd. Verhaegen, vermeldt in een statistisch werk uit 1910 een dertienjarig meisje dat tien uren per dag werkt, om in 55 uren één meter kant van Cluny te maken, waarvoor ze vijftig cent krijgt. Kinderen van veertien werken tweeënzeventig uren per week voor minder dan één cent per uur en volwassen vrouwen verdienen slechts weinig meer. De werkers zijn niet georganiseerd en de tussenpersonen verdienen navenant veel.

De lonen liggen laag, ook in de industriële takken waar er wèl organisaties bestaan. Een Engelse schrijver noteert dat de lonen de helft zijn van de Britse, terwijl de levenskost hetzelfde is. Deze feiten droegen zeker bij tot de ontwikkeling van coöperaties.

Socialistische beweging

Deze beweging die een grote golf veroorzaakte door het land, startte in Gent in 1873. Brood was schaars en woekerprijzen waren aan de orde van de dag. Een arme groep wevers kreeg het idee om zelf brood te bakken voor elkaar en hun vrienden, aan lagere kost. Hun kapitaal bestond uit een stevige som. Hun bakkerij was in een kelder gevestigd en hun materiaal was antiek. Ze konden zich geen hond veroorloven om de waren te leveren (per hondencar). De broden werden van deur tot deur in een mand gedragen. Maar dit was slechts het begin. De ‘vrije bakkers’ zoals ze zich noemden, kregen later als hoofdkwartier een van de mooiste gebouwen van Gent.

Enkel jaren later besliste Edward Anseele, zich bewust van de kracht van de nieuwe beweging, dat dit het Socialisme voor Gemeenschappelijk Nut was. Hiertoe organiseerde zich de Vooruit, met takken over heel België, en navolgers in andere landen.

In plaats van de winsten van het aan marktprijs verkochte brood terug te geven aan de verkopers, zoals initieel gedaan werd, werd een percentage behouden voor de ondersteuning van de organisatie in verschillende activiteiten. Er was een gemeenschappelijk (mutueel) bijstandsfonds, brood ging naar leden zonder werk, een dokter werd gestuurd naar hen die ziek waren, een getrainde verpleegster was beschikbaar om voor de eerste baby te zorgen en de moeder te ondersteunen in haar zorg.

Toen de christelijke en liberale zuilen rivaliserende bakkerijen oprichtte, ging de Vooruit verder. Het creëerde het eerste ‘huis van het volk’ (volkshuis), dat sedertdien op vele plaatsen bestaat. Elke volksnood moet hier aan zijn trekken komen, er was het café met tafels in het park, licht en muziek. Er zijn lezingen, dansen, debatten, concerten en films. Er was een theater waar acteurs en toneelstukken gekozen werden bij stemming van het publiek, die trouwens in sterke mate hun eigen Maeterlinck verkoos.

Naast de bibliotheek en een ziekendagverblijf, was er een grote levensmiddelenwinkel, en in het zelfde gebouw was het hoofdkwartier van alle bevriende en verwante organisaties, vakbonden, cooperatieves en socialistische organisaties, enzovoorts.

Eén van de meest interessante activiteiten van de Vooruit was de reisclub voor kinderen. Groepen kinderen werden van stad naar stad gestuurd om eerst hun eigen land te zien, nieuwe rekruten te verzamelen en dan, voor de oorlog, gingen ze ook over de grens van Duitsland en Frankrijk waar de lokale ‘Vooruits’ hun welkom heetten. Een normale praktijk was dat kinderen van Franse en Vlaamse delen van het land uitgewisseld werden voor lange tijd zodat ze de kans kregen elkaars taal te leren.

Toen de organisatie, die altijd geweigerd had alcoholische drank te verkopen, in bittere strijd kwam met de drankverkopers, zeker in de mijndistricten, bouwde ze eigen brouwerijen. Aldus konden ze de werkmens zuiver bier tegen lage kost verschaffen.

Het Maison du Peuple van Brussel ontstond in 1881, met een kapitaal van honderdtachtig dollar. Het begon, zoals dat in Gent met een bakkerij, en bezat een hond en een kar voor leveringen. Bij de laatste telling hadden ze negentig honden. Het is amusant te lezen dat deze hun eigen keuken hebben waar voor hen gekookt wordt, en eigen badkamers waar ze proper gehouden worden. Als we spreken over de Belgische werkers, mogen de honden niet vergeten worden, want de grotere soorten waren goede leden van het industriële sy-

steem. Wasserijen, bakkers en verkopers gebruikten ze om waren te verdelen, en ze leverden goede diensten op het land. Maar het meest vertrouwde gezicht was dat van een hond achter een kar gevuld met bronzen en koperen kannen melk. Ze werden alle zorgvuldig geïnspecteerd om te zien of hun harnas paste, en voorzien van een drinkkom en een mat om neer te liggen als ze moe waren.

De regering maakte er inderdaad een punt van dat de omstandigheden zo goed als mogelijk waren voor de dieren. De armen konden zich geen hond als huisdier veroorloven, er was gewoon niets dat van de tafel kon vallen. Geen zuinige huisvrouw laat het dier geen overschotten, de hond moet zijn kost verdienen als de anderen.

Tot slot

Het boek 'The magic of Belgium' gaat na uitgebreide studie van geschiedenis, cultuur en industrie van België, vaak geïllustreerd met persoonlijke ervaringen en inzichten, verder met stukken uit de apostolische brieven van Kardinaal Mercier ter ondersteuning van de Belgische strijd, maar ook de stellingnames over Amerikaanse voedselhulp aan België en de praktische organisatie ervan. Het boek eindigt met de verwijzing naar het werk van mevrouw Depage die door lezingen 100.000 dollar verzamelde, maar de dood vond in de door de Duitsers getorpedeerde Lusitania in mei 1915, wat de gemoedsfeer in Amerika beïnvloedde en er later ook toe bijdroeg dat de USA in de Eerste Wereldoorlog vanaf 1917 de zijde van de geallieerden koos en zijn goed uitgeruste soldaten naar het Europese front zond.